

HALİKARNAS BALIKÇISI

Dalgıçlar

Yayıma Hazırlayan: Şadan GÖKOVALI

BİLGİ YAYINEVİ

HALİKARNAS BALIKÇISI 1890-1973

“Tarih sahibi” Sadrazam **Cevat Paşa**’nın kardeşi, tarihçi-yazar-vezir **Mehmet Şakir Paşa** Girit’te sefirken,* eşi **İsmet Hanım**, 16/17 Nisan 1890 gecesine bir oğlan doğurdu. Çocuğa, anasının o gece düşünde **Musa Peygamber**’i görmesi dolayısıyla “Musa”, amcasının ve babasının adlarından ötürü “Cevat Şakir” adları verildi.

Musa Cevat Şakir’in çocukluğu, babasının atandığı Atina/Faleron’da, beş yaşından sonra İstanbul/Büyükkada’da geçti. Bu yıllarda resim yeteneğiyle dikkati çeken **M.C. Şakir**, bir yandan özel dersler alırken, bir yandan Büyükkada Mahalle Mektebi’nde okudu. İngilizceyi hayli iyi kavradığı için, hazırlık okumadan Robert Kolej birinci sınıfına alındı. Bu okulu, ilk mezunlarından biri olarak pekiyi dereceyle bitirdi.

Kendisi, kendini bildi bileli denizci olmak istiyordu. Ama ailesinin ısrarı üzerine İngiltere’nin Oxford Üniversitesi’ne gönderildi. Orada “Yakın Çağlar Tarihi” bölümünde öğrenim gördü. Bu arada, Oxford’un ünlü kitaplığından yararlandı.

Yurda dönünce İstanbul’da, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazdı, karikatür ve kapak resimleri çizdi (1910-1925).

Resimli Hafta dergisinin 13 Nisan 1925 günlü sayısında, “Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?” başlığı ve **Hüseyin Kenan** imzasıyla yayımlanan yazısı yüzünden üç yıl kalebentlikle Bodrum’a sürüldü. Cezasının son yarısını İstanbul’da geçirdikten sonra yeniden döndüğü Bodrum’da yaklaşık çeyrek yüzyıl kaldı. Bodrum’un Karia ça-

*) *Meydan Larousse* (XI/710-a) “Resmo kumandanı”; *Osmanlı Tarihi* (Enver Ziya Karal, VIII/143) “komiser” diyor.

ğındaki adından esinlenerek **Halikarnas Balıkçısı** takma adını kullanır oldu. Bodrum'un gelişmesine ve Anadolu uygarlığının tanınip tanıtılmasına olağanüstü katkılarda bulundu.

Servet-i Fünun, *Cumhuriyet* ve daha sonra *Demokrat İzmir* gibi dergi ve gazetelerde **Halikarnas Balıkçısı** takma adıyla yazdığı yazı, hikâye ve romanlarla uluslararası üne kavuştu.

Çocuklarının ortaöğrenimleri için 1947'de yerleştiği İzmir'de gazetecilik, yazarlık ve turist rehberliği yaptı. 13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15.10'da İzmir'de öldü ve Bodrum'da "manevi oğlu" **Şadan Gökvalı** ile birlikte seçtiği yerde gömüldü.

“DALGIÇLAR” ÜSTÜNE...

“Balıkçı Baba”nın bana bıraktığı paha biçilmez evrak arasında bir gazetede yayımlanmış “DALGIÇLAR” adlı yazı dizisinden 20 kadar kesik vardı. Sararmış, elleseniz unufak olacak duruma gelmiş kesikleri, üzerine “DALGIÇLAR” yazdığım zarf içinde, kitaplığımın “Balıkçı Köşesi”ne kaldırdım.

Aradan tam tamına 20 yıl geçti.

“DALGIÇLAR”ı su yüzüne çıkarmada gecikmemin nedenleri var:

– Her şeyden önce, dizi, “Nakleden: Cevad Şakir” diye sunulmuştu,

– Tamam değildi; yayımlandığı gazete ve yayımlanış tarihleri belirsizdi...

Arasına gözetiyordum kesiklere...

Kişiler Türk, olayların geçtiği yerler Türkiye değil.

Üstelik, Balıkçı Usta “Dalgıçlar”ı nakletmiş. Peki ama, kimden, nerden? Belli değil...

Bunlar kurcalıyordu kafamı. Ama içimden bir ses, “Dalgıçlar”ı Balıkçı’nın (nakletmeyip) bizzat yazdığını söylüyordu. Bazı tipler anlatılan olaylar ve olayların geçtiği yerler tanış bilmiş geliyordu bana.

Dalgıçlığa, pardon, dedektifliğe başladım:

Kesiklerin Demokrat İzmir’den olduğunu anlamakta zorlanmadım. Arkalarındaki; özellikle Demokrat Partiye ilişkin haberlerden kesiklerin 1949 sonlarına ya da 1950 başlarına ait olabileceğini kestirdim.

İzmir Milli Kütüphane Müdürü Ali Rıza Atay dostuma za durum ve dileğimi ilettim. Demokrat İzmir koleksiyonunun

önüme getirilen cildini (1949/IV), umutsuzca karıştırmaya başladım. Ekim gazetelerinin sonuna geliyordum. 30 Ekim 1949 günkü Demokrat İzmir'in birinci sayfa ikinci ve üçüncü sütunlardaki duyuruyu görünce, gözlerim faltaşı gibi açıldı:

DALGIÇLAR

Denizaltının esrarengiz âlemini büyük bir selahiyetle gözlerinizin önüne serecek olan bu baştan başa meraklı tefrikaya pek yakında başlıyoruz.

Arkadaşımız Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın lisanımıza çevirdiği bu heyecanlı eseri bekleyiniz.

Gazetenin künyesine baktım:

"Gönderilen yazılar iade edilmez.

Gazetemiz, ilan münderecatından (içeriğinden) mesuliyet (sorumluluk) kabul etmez.

Demokrat İzmir Basımevinde basılmıştır.

Bu sayıda Yazı İşlerini fiilen idare eden N(ihat) Silahtaroğlu."

Dizideki kimi ipuçlarından, Balıkçı'nın çocuklarıyla ve zamanın Demokrat İzmir çalışanlarıyla yaptığımız görüşmelere dayanarak, Balıkçı'nın "*Dalgıçlar*"ı bizzat yazdığı kanısına vardık.

Bu ipuçlarının başlıcaları:

- Dil çeviri ya da aktarma (nakil) değil, Balıkçı dili,
- Olaylar ve geçtiği yerler bize uzak değil,
- "*Karabatak*"; uzun süre bir Amerikalı dalgıcın sıfatı olarak verildiği halde, bir yerde bizden bir dalgıcın sıfatı oluveriyor,
- Olaylar Amerika açıklarında, Amerikalılar arasında geçerken araya bizim Ahmetler, Palukolar, Mehmetler giriveriyor...

Sormaz mısınız?

– Durum böyleyken “*nakletme*” ya da “*çevirme*” açıklamasına neden gerek duyulmuş?

Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Başlıcaları:

– *Böylesi daha ilgi çekici bulunmuş olabilir.*

– *Balıkçı, Bodrum kalebentliğinden yeni döndüğü için, adı hâlâ sakıncalı sanılıyor olabilir.*

– *Anlatılanlara evrensel boyut kazandırılmak istenmiş olabilir.*

– *Balıkçı, anlatımda geçen dinamit atma, define arama olaylarının; kahramanlarının başını ağrıtmamasını istememiş olabilir.*

“*Dalgıçlar*”ın 40 yılı aşkın süredir gizli kalmasının nedeni; yapıtın aktarma ya da çeviri sanılmasıdır. Balıkçı’nın kitaplaşmış-kitaplaşmamış birçok çevirisi olduğu gibi; bazı yazılarını “*çeviri*” diye sunduğunu da kesinlikle biliyoruz.

“*DALGIÇLAR*”ı size sunarken, eskimiş bazı sözcüklerin Türkçelerini ayraç içinde göstermekten öte, diline dokunmadım. “*DALGIÇLAR*” başlığını 54 kez yinelemek için yazıları yayım numaralarını göz önüne alarak sıraladım.

101. yaşında, dünyamızdan Balıkçı’ya merhaba!

Şadan GÖKOVALI

İzmir, 17 Nisan 1991

DALGIÇLAR

Dalgıç hayatının hikâyeleri insanları her zaman sürüklemiştir. Bunun sebebini bulmak kolaydır. Çünkü o hayati sergüzeşt, tehlike, meçhullük çekiciliği, uzak ufukların çağırışı, denizin tuzlu kokusu veya meltemlerin serinliği, derinlerde gizli kalmış definelerin aranışı, dalgalar üzerinde yalpalayan büyük gemilerin dibindeki akıbeti, deniz yüzünün altındaki öteki âlemin güzellikleri, tehlikeleri, burğaçlı anaforları, dip akıntılarının saldırış, dip ejderleriyle ölüm kalım savaşı gibi unsurlardan ibarettir. Bunlara iş arkadaşlarının sakın, fakat muhakkak cesaret ve yardımını ilave etmelidir. Bir insanı kurtarmak için lüzumunda kendi hayatını tehlikeye koymamış olan bir dip denizcisi yoktur. Sevgi de bundan dolayı onların hayatında mutaddan fazla bir rol oynar.

Evet dalgıç hikâyelerinin herkesi bir çağırıcılığı vardır. İster o herkeslerin bir kısmı denizi hiç görmemiş kara oturuçularından olsun, ister kıyı boyu yaşayıcılarından veya hut deniz yüzünün gezici ve gariplerinden olsunlar onlar için denizlerin dipleri bambaşka ve yepyeni bir âlemdir. O hayatı yaşamış olanlara gelince, böyle bir hikâye yine de büyük bir ilgi çeker. Çünkü onların bildikleri bir dilden konuşur ve dinlemesini istedikleri şeyleri anlatır.

İşte bu kitap yukarıdan beri sayılan sebeplerden dolayı ben dalgıç Mayer tarafından yazılmıştır.

Dalgıç hayatının çeşitli safhalarını yazmamın bir sebebi daha vardır. O da şudur: Şimdiye kadar dalgıçlar hakkında bir sürü şeyler yazıldı. Altın arayıcıları, seferler, defne buluşları ve saire... Bunlar bir kısmı hakikatin bütününden azını, bazıları da hakikatten çok fazlasını yazdılar. Çünkü bunların çoğu hiç dalgıçlık etmemiş veya daha dalgıçlık acemisi olan insanlar tarafından kaleme alınmıştı.

Dalgıçlık etmemiş olanların yazılarındaki hayal kuvvetinin hayranı kalmışım.

Acemilere gelince, bunların bu işteki az buçuk bu hussusta kalem sallamalarına elvermez.

Kırk beş sene süren dalgıçlık hayatımda çeşitli dip işlerinde bulundum, bunları yaparken başıma gelenleri ve arkadaşlarımla öteki dalgıçların sergüzeştlerini buracığa sıralayacağım.

Yukarıdan beri anlatmış olduklarımdan, bir muharrir edası takınmadığımı anlamışsınızdır. Zaten beni görmüş olan veyahut görenlerden hiçbiri bana kolay kolay öyle bir vasıf isnat edemez. Çünkü boyum çam yarması kadardır, benim de boyuma göredir. Koca koca ellerim vardır. Yüzümün teni ise rüzgârların ve tuzlu suların tesiriyle yumuşamış değil, fakat kalın bir zımpara kâğıdına dönmüş bulunuyor. Hayır efendim, maksadım muharrirlerle yarışa çıkmak değildir. Fakat doğru bir hikâyeyi dinlemekten hoşlananlara, dipler hakkında hakikatleri anlatmaktır.

Dalgıçlık hakkında insanların bilmelerini arzuladıkları iki şey vardır. Dalgıçlık nasıl öğrenilir? Ve denizin dibinde insan ne duyar?

Yani dipten hoşlanır mı? Bu soruları cevaplandırmak için elli sene öncesine dönmem lazımdır.

Dalgıçlık derslerimi, bu işte dünyada en güzel ders veren Amerika bahriyesinde iken aldım. 1900 senesine doğru dalgıçlık öğrenmek için Newporta'daki Torpido istasyonuna gittiğim günü hayatımın en mesut günlerinden biri diye sayarım. Biz otuz kişi kadardık. Hepimiz de yirmi yaşımızın bir iki sene berisinde veyahut ötesindeydik. Bahriyeliler biraz cümbüşlü insanlar olurlar. Fakat bizim her birimizin içinden sanki yüksek voltajlı bir elektrik cereyanı geçirilmişti.

Bize dalgıçlığı öğretecek adam ak sakallı bir ihtiyardı. Kendisi bahriyede, sonra da kendi nam ve hesabına dalgıçlık etmiş bir adamdı. Kendisiyle ne kadar alay edilse öfkelenmez, kendisine geçirilmek istenen külah –akıl çabukluğu marifet– bir şeyler yapar ve hiç kimseyi incitmeden külahı geçirmek isteyenin başına ters giydirdi. Onunla çalışmak bir zevkti.

Derslerimiz kısacası şunlardı: Dalgıç gemimiz hocamız da dahil yedi kişi taşırdı. Aceminin biri dalarken, bir başkası ona “kılavuzluk” ederdi. Yani bir cisim vasıtasıyla onunla muhaberede bulunurdu. Bir üçüncüsü de kılavuz yardımcısı olur, dördüncü acemi hava tazyiki saatine hava pompasını –yani dalgıca hava gönderen makineyi– çevirirlerdi.

Kayıkla dalış talimine çıkmadan önce, karada dalgıç elbiselerinin nelerden ibaret olduğunu öğrendik. Neler öğrendiğimizi burada kısaca sayıyorum. Çünkü sonradan anlatacağım şeylerin iyice anlaşılması için bunların bilinmesi gerektir.

Tam dalgıç takımı –yani skafandar– şu parçalardan ibarettir:

1- Hava tulumbası,

2- Üç parça lastik hava borusu (Bu boru dalgıcın ineceği dibin derinliğine göre uzun veya kısadır),

3- Bir maden miğfer,

4- Bir maden göğüslük,

5- Birtakım ağırlıklar (dalgıç sudan hafif olacağı için göğsüne, ötesine berisine bir sürü kurşun ağırlıklar takması lazımdır),

6- Ağır kurşun dalgıç pabuçları,

7- Dalgıç bilek halkaları,

8- Dalgıçtan kılavuza giden “can sicimi”,

9- Miğfer göğüslüğe, göğüslüğü de lastik elbiseye takacak olan vidaları sıkıştırmak veya açmak için iki anahtar. (Şaka değil, anahtarın aksiliği tutar da zamanında iş görmeyiverirse dalgıç artık geri dönülmeyen derinliklere dalar.)

Listemiz nasıl?

Yukarıdan beri saydığımız parçaların adları, neye yaradıklarını her ne kadar anlatırsa da bunlar hakkında daha teferruatlıca malumat (ayrıntılı bilgi) verelim: Bilek halkaları, mesela: Dalgıç elbiselerinin sert lastik bileklerini açmaya yarar. Çünkü derin denizlerde suların ağırlığı dalgıcın bileklerini öylesine sıkar ki, kan ellerine işleyemez ve bunun neticesinde de herif yüze çıkınca, iki elini bileğinden kesip atmaktan başka çare kalmaz. Yapılacak başka çare kalmadığını insanlar, birçok dalgıçlar ellerini kaybettiklerinden sonra öğrenmişlerdir. Bu maden halkalar suyun tazyikini üzerlerine alarak kanın elleri dolaşmasını sağlarlar.

Can ipi veya hayat sicimi sahiden de adı gibidir. Bu sicimin bir ucu dalgıca takılıdır ve dipte nereye giderse onunla beraber gider.

Şimdiki dalgıçlar can ipini kullanmazlar. Onların yukarıyla muhabere edecek mükemmel telefonları vardır. Fa-